

**SHAROF RASHIDOV NOMIDAGI SAMARQAND DAVLAT
UNIVERSITETI HUZURIDAGI ILMIY DARAJALAR BERUVCHI
DSc.03/05.05.2023.Fil.02.11 RAQAMLI ILMIY KENGASH**

**SHAROF RASHIDOV NOMIDAGI SAMARQAND DAVLAT
UNIVERSITETI**

RAXMATULLAYEV NODIR NEMATOVICH

NAZAR ESHONQUL NASRI MIFOPOETIKASI

10.00.02 – O‘zbek adabiyoti

Filologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi

AVTOREFERATI

Samarqand – 2024

**Filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
dissertatsiyasi avtoreferati mundarijasi**

**Оглавление автореферата диссертации доктора философии (PhD)
по филологическим наукам**

**Contents of Dissertation abstract of Doctor of philosophy (PhD)
on philological sciences**

Raxmatullayev Nodir Nematovich

Nazar Eshonqul nasri mifopoetikasi.....

Рахматуллаев Нодир Нематович

Мифопоэтика прозы Назар Эшонкула.....

Rakhmatullaev Nodir Nematovich

Mythopoeitics of Nazar Eshonkul's prose.....

E'lon qilingan ishlar ro'yxati

Список опубликованных работ

List of published works

Falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi mavzusi O‘zbekiston Respublikasi Oliy attestasiya komissiyasida B2022.2PhD/Fil2459 raqami bilan ro‘yxatga olingan.

Dissertatsiya Sharof Rashidov nomli Samarqand davlat universitetida bajarilgan.

Dissertatsiya avtoreferati uch tilda (o‘zbek, rus, ingliz (rezyume) Ilmiy kengash veb-sahifasining (www.sdu.uz) hamda “Ziyonet” axborot-ta’lim portali (www.ziyonet.uz) manzillariga joylashtirilgan.

Ilmiy rahbar:

Hasanov Shavkat Ahadovich
filologiya fanlari doktori, professor

Rasmiy opponentlar:

Damin To‘rayev
filologiya fanlari doktori, professor
Bahodir Nurmetovich Karimov
filologiya fanlari doktori, professor

Yetakchi tashkilot:

Buxoro davlat universiteti

Dissertatsiya himoyasi Samarqand davlat universiteti huzuridagi ilmiy darajalar beruvchi DSc.03/05.05.2023.Fil.02.11 raqamli Ilmiy kengashning 2024-yil “_____” _____soat ____dagi majlisida bo‘lib o‘tadi (manzil: 140104, Samarqand shahri, Universitet xiyoboni, 15-uy. Tel.: (8366) 239-11-40, 239-18-92; faks: (8366) 239-11-40; e-mail: pector@samdu.uz Samarqand davlat universiteti, Bosh bino, 105-xona).

Dissertatsiya bilan Samarqand davlat universiteti Axborot-resurs markazida tanishish mumkin (____-raqam bilan ro‘yxatga olingan). (Manzil: 140104, Samarqand shahri, Universitet xiyoboni, 15-uy. Tel.: (8366) 239-11-40, 239-18-92; faks: (8366) 239-11-40.)

Dissertatsiya avtoreferati 2024 yil “_____” _____kuni tarqatildi.
(2024 yil “_____” _____dagi____ raqamli reyestr bayonnomasi).

M.Q.Muhiddinov

Ilmiy darajalar beruvchi ilmiy kengash raisi,
filologiya fanlari doktori, professor

D.B.Xursanov

Ilmiy darajalar beruvchi ilmiy kengash ilmiy kotibi,
filologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori, dotsent

E.R.Musurmanov

Ilmiy darajalar beruvchi ilmiy kengash seminar raisi
o‘rinbosari, filologiya fanlari doktori, professor

KIRISH (Falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi annotatsiyasi)

Dissertatsiya mavzusining dolzarbligi va zarurati. Jahon adabiyotshunosligida binar tabiatiga ega mif va mifopoetikaning asosiy jihatlari hisoblangan arxetiplar, sujet, motiv, mifologik obraz, mifema, mifologema, mif yaratuvchilik, mifopoetik xronotop kabi tushunchalarni asoslashni taqozo etmoqda. Ayniqsa, XX asr oxiridagi adabiy ijodda olam modeli oldingi adabiy davrlar ma'naviy-estetik olamlaridan farq qilishi, zamonaviy mualliflarning xaos deb bilgan olamni turli rakurslardan kuzatishga intilishlari, milliy adabiyotni mifologik kontekstda sharhlash, mifologik strukturalarga asoslanuvchi va ijodkorlardagi umuminsoniy mazmunni aniqlash, borliqning umumiy qonuniyatlarini anglash uchun ijtimoiy-tarixiy hamda zamon-makon ramkalaridan chiqish imkonini beradigan madaniy modelni qidirish yoki uni yaratish jarayoniga oydinlik kiritish bugungi adabiyotshunoslik oldidagi dolzarb vazifalardan biri bo'lib qolmoqda.

Dunyo adabiyotshunosligida mif va u bilan bog'liq turli xil qarashlarga qiziqish ortib bormoqda. Ayniqsa, naturalistik, lingvistik, antropologik, ritual-marosimiy, funksionalistik, ijtimoiy, simvolistik, psixanalitik, mifotanqidiy, strukturalistik, semiotik kabi mif muammosini aniqlashga doir ilmiy tadqiqotlar olib borilmoqda. Mifologiya o'z sinkretik tabiatiga ko'ra falsafa, adabiyotning taraqqiyoti uchun asosiy material bo'lib xizmat qiladi. Shu bois adabiyotshunoslar oldida mifning janr yaratish xususiyatlarini o'rganish, arxaik merosning keyingi davrlar adabiyotidagi nishonalarini aniqlash, mifologik obrazlarning zamonaviy voqyelikdagi evrilishlarini yoritish, badiiy adabiyotda mifning ishtiroki muammolariga turlicha yondashuvlarni ochib berish, mifotsentrik asar uchun terminologik va metodologik apparatni ishlab chiqish asosiy vazifalaridan biriga aylanmoqda.

Mamlakatimizda so'ngi yillarda ilm-fan rivojiga katta e'tibor qaratilmoqda. Jumladan, san'at va adabiyotdagi tendensiyalarning rivojlanishi bunga yorqin misol bo'la oladi. "Adabiyot va san'at, madaniyatni rivojlantirish – xalqimiz ma'naviy olamini yuksaltirishning mustahkam poydevoridir"¹. Bu borada amalga oshirilayotgan islohatlar natijasida madaniyatning o'ziga xos alohida hodisasi sifatida mifni o'rganish gumanitar ilm-fanning dolzarb va istiqbolli yo'nalishini belgilab beradi. XX asr oxiri XXI asrning boshlarida adabiyotshunoslikda mifopoetikasi o'rganishda matn tahlilining turli metodlarini jalb qilib, kompleksli yondashuvni ishlab chiqishga intilishlar, mifologik sujetlarga murojaat qilish zamonaviy voqyelik va tarixni o'zgacha nigohda ko'rish imkonini bermoqda. Shu sababli adabiyot ko'proq kosmogonik va esxatologik miflardan foydalanishi natijasida XX- XXI asrlarda mifologik sujetlar va obrazlarni qayta anglash, qayta ifodalash, neomifologizmni ochib berish dolzarb ahamiyat kasb etmoqda.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2016-yil 13-maydagi PF-4797-son "Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universitetini tashkil etish to'g'risida" Farmoni, 2017-yil 17-fevraldagi PF-4947-son

¹ Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг "Адабиёт ва санъат, маданиятни ривожлантириш – халқимиз маънавий олами юксалтиришнинг мустаҳкам пойдеворидир" мавзусида Ўзбекистон ижодкор зиёлилари вакиллари билан учрашувдаги маърузаси // Халқ сўзи. 2017 йил, 4 август.

“O‘zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo‘yicha Harakatlar strategiyasi to‘g‘risida” Farmoni, O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2018- yil 16-fevraldagi 124-F-son “O‘zbek mumtoz va zamonaviy adabiyotini xalqaro miqyosda o‘rganish va targ‘ib qilishning dolzarb masalalari” mavzusidagi xalqaro konferensiyani o‘tkazish to‘g‘risida”gi farmoyishi, 2017-yil 13-sentabrdagi PQ-3271-son “Kitob mahsulotlarini nashr etish va tarqatish tizimini rivojlantirish, kitob mutolaasi va kitobxonlik madaniyatini oshirish hamda targ‘ib qilish bo‘yicha kompleks chora-tadbirlar dasturi to‘g‘risida” Qarorlari hamda sohaga tegishli boshqa me‘yoriy-huquqiy hujjatlarda belgilangan vazifalarning amaldagi ijrosi sifatida ushbu tadqiqot muayyan darajada ahamiyat kasb etadi.

Tadqiqotning respublika fan va texnologiyalari rivojlanishining ustuvor yo‘nalishlariga mosligi. Dissertatsiya tadqiqoti respublika fan va texnologiyalar rivojlanishining I. “Axborotlashgan jamiyat va demokratik davlatni ijtimoiy, huquqiy, iqtisodiy, madaniy, ma‘naviy-ma‘rifiy rivojlantirish, innovatsion iqtisodiyotni rivojlantirish” ustuvor yo‘nalishiga muvofiq bajarilgan.

Mavzuning o‘rganilganlik darajasi. Jahon adabiyotshunosligida mif va mifologiya hodisalari tadqiqot obyekti sifatida turli ilmiy fanlarda o‘rganiladi: falsafa, etnografiya, antropologiya, sosiologiya, tarix, madaniyatshunoslik, psixologiya, folklorshunoslik va adabiyotshunoslikda. Gumanitar ilm-fanda mifning nazariyalari ko‘p bo‘lib, ularning orasida naturalistik nazariya (A.Kun, V.Shvars, F.I.Buslayev, A.N.Afanasyev), lingvistik nazariya (M.Myuller, A.A.Potebnya), antropologik (E.Teylor, E.Leng, G.Spenser), ritual-marosimiy nazariya (J.Frezer, D.Xarrison, A.B.Kuk), funksionalistik (A.Malinovskiy), ijtimoiy (E.Dyurkgeym, L.Levi-Bryul), simvolistik (E.Kassirer, V.Urban, S.Langer), psixooanalitik (Z.Freyd, K.G.Yung, J.Kempbell), mifotankidiy (M.Bodkin, N.Fray), strukturalistik (K.Levi-Stross, Ye.M.Meletinskiy, V.N.Toporov), semiotik (R.Bart, Yu.M.Lotman, B.A.Uspenskiy) va boshqa nazariyalar mif muammosi bilan bog‘liq tadqiqot ishlari yaratilgan². Mifga oid nazariyalar haqida Ye.M.Melitinskiy, S.A.Tokarev, R.Veyman³ kabi olimlarning ishlarida batafsil ma‘lumotlar keltirilgan.

² Афанасьев Н.А. Происхождение мифа. М., 1996. 640 с.; Мелетинский Е.М. Поэтика мифа. М.: «Восточная литература» РАН, 2000. 407 с.; Токарев С.А., Мелетинский Е.М. Мифология // Мифы народов мира: Энциклопедия в 2 т. Т. 1 / Под ред. С.А. Токарева. М.: Сов. энциклопедия, 1991. С. 11–20.; Барт Р. Мифологии. – М.: Академический Проект, 2008. – 351 с.; Веселовский А.Н. Историческая поэтика. – Л.: Худ. лит., 1940. – 648 с.; Голосовкер Я.Э. Избранное. Логика мифа. – М.; СПб.: Центр гуманитарных инициатив, 2010. – 496 с.; Кассирер Э. Философия символических форм. Том 1. – СПб.: Университетская книга, 2001. – 271 с.; Кун Н.А. Легенды и мифы Древней Греции. – М.: «Мартин», 2006. – 480 с.; Кэмпбелл Дж. Тысячеликий герой. – М.: АСТ, 1997. – 230 с.; Леви-Брюль Л. Первобытное мышление // Психология мышления. – М.: Изд-во МГУ, 1980. – С. 130–140; Леви-Стросс К. Структурная антропология. – М.: Изд-во ЭКСМО-пресс, 2001. – 512 с.; Лотман Ю.М., Минц З.Г., Мелетинский Е.М. Литература и мифы // Мифы народов мира: Энциклопедия в 2 т. Т. 2. / Под ред. С.А. Токарева. – М.: Сов. энциклопедия, 1992. – С. 58–65.; Топоров В.Н. Модель мира (мифопоэтическая) // Мифы народов мира: Энциклопедия. В 2 т. Т. 2. – М.: Сов. энциклопедия, 1992. – С. 161–164.; Фрэзер Дж. Золотая ветвь; пер. с англ. – М.: Политиздат, 1980. – 832 с.; Юнг К.Г. Проблемы души нашего времени. – М.: Академический проект, 2007. – 288 с.; Юнг К. Г. О современных мифах. М.: Практика, 1994. 252 с.;

³ Мелетинский Е.М. О литературных архетипах. – М.: РГГУ, 1994. – 136 с.; Мелетинский Е.М. От мифа к литературе. – М.: РГГУ, 2000. – 168 с.; Мелетинский Е.М. Поэтика мифа. – М.: «Восточная литература» РАН, 2000. – 407 с.; Токарев С.А., Мелетинский Е.М. Мифология // Мифы народов мира: Энциклопедия в 2

O'zbek olimlaridan M.Jo'rayev va Sh.Shomusarov, Sh.Turdimov, J.Eshonqulovlar miflarning tuzilishi va genezisi, mif va adabiyot o'rtasidagi munosabatlar muammosiga alohida ahamiyat berishgan⁴. Dissertatsiyani yozish jarayonida nomlari ko'rsatilgan o'zbek hamda jahon adabiyotshunoslarining ilmiy izlanishlari e'tiborga olindi. Hozirgi o'zbek nasriga yangicha dunyoqarash, yangicha idrok va talqin, o'zgacha ijodiy tamoyillar olib kirgan Nazar Eshonqul ijodi va uning o'ziga xos uslubini bir qator olimlar tadqiq etishgan. Jumladan, U.Hamdamiyov, Q.Qahramonov, K.Allambergenov, X.Do'stmuhammedov, G.Sattorova, M.Rustamova, S.Matyakupov, A.Xolmurodov, D.Xoldorov, F.Radjabova, F.Burxanova, N. Chuliyevaning ishlarda ijodkor yaratgan hikoyalar, qissalarning o'ziga xos xususiyatlari, poetik tili va uslubi, muallifning adabiy-estetik qarashlari haqida ilmiy mulohazalar mavjud. B.Jovliyev Nazar Eshonqul ijodini davriy tasniflab, hikoyalaridagi mifopoetik talqin va obrazlarni tadqiq etgan⁵.

Biroq Nazar Eshonqul nasri, xususan qissa va romanlarining mifopoetikasi, mifologik arxetiplardan, mifologema va mifemalardan foydalanish mahorati, mifotsentrik asar yaratishdagi izlanishlari, mifologiya va neomifologiyaga bo'lgan adabiy-estetik qarashlari yaxlit tadqiqot sifatida dissertatsiya ishi doirasida o'rganilmagan.

Tadqiqotning dissertatsiya bajarilgan oliy ta'lim muassasasining ilmiy-tadqiqot ishlari rejalari bilan bog'liqligi. Tadqiqot Samarqand davlat universitetining ilmiy-tadqiqot ishlari rejasiga muvofiq "Adabiy tur va janrlar poetikasi" mavzusidagi ilmiy yo'nalish doirasida bajarilgan.

Tadqiqotning maqsadi mifning badiiy adabiyotga ko'chishi, badiiy diskursdagi evrilishlari, muallif mifologik olam manzarasini yaratishida mifologemalar va binar oppozisiyalarning vazifalarini ochib berishdan iborat.

Tadqiqotning vazifalari:

mifotsentrik asarning badiiy tizimida mifologik arxetiplar, mifologik sujet va motivlar, mifologik obraz, mifema, mifologema, mifopoetik xronotop kabilarning qo'llanilishi hamda ularning mif yaratuvchilik xususiyatlarini ochib berish;

muallifning mifotsentrik asardagi olamning mifopoetik manzarasini shakllantirishida, mifologik xronotop yaratishda binar oppozisiyalarning roli va o'rnini aniqlash;

hozirgi madaniyat va adabiyotda mifning qayta dolzarblashuvini qadimgi va zamonaviy mifologiyaning badiiy adabiyotga singishi xususiyatlari orqali dalillash;

т. Т. 1. / Под ред. С.А. Токарева. – М.: Сов. энциклопедия, 1991. – С. 11–20.; Токарев С.А. Религия и мифология // Мифы народов мира: Энциклопедия в 2 т. Т. 2. / Под ред. С.А. Токарева. – М.: Сов. энциклопедия, 1992. – С. 376–378.;

⁴ Жўраев М. Миф. Фольклор ва адабиёт/ Маматкул Жўраев, Манзура Нарзикулова. – Т.: Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонаси нашриёти, 2006 – 184 б.; Жураев М., Шомусаров Ш. Узбек мифологияси ва араб фольклори. – Т.: Фан, 2001. – 136 с.; Турдимов Ш. Этнос ва эпос. – Т.: Ўзбекистон, 2012. – 68 б. Эшонкул Ж. Эпик тафаккур тадрижи. – Т.: Фан, 2006. – 122 с. Ўзбек фольклоршунослиги масалалари. – Т.: Фан, 2018. – 200 б.; Эшонкул Ж. Ўзбек фольклорида туш ва унинг бадий талқини. – Т.: Фан, 2011. – 304 б.

⁵ Jovliyev B. Badiiy asarda mifopoetik talqin va badiiy obraz: Filol. fan. b. fals. d-ri. ... diss. – T., 2023. – 131 b.

muallifning individual mifologiyasi, mifotsentrik asar yaratish mahoratini asarlariga mifopoetik yondashuv asosida ochib berish;

mifologik arxetipik sujet va motivlarni, ezgulik va yovuzlik kurashini tasvirlashda muallifning jahon xalqlari mifologiyasidagi mifologizmlar va obrazlardan foydalanganligi dalillash.

Tadqiqotning obyekti sifatida Nazar Eshonqulning adabiy tanqidiy, ijtimoiy-falsafiy, ilmiy mulohazalari, adabiy etyudlari va nasriy asarlari tanlangan.

Tadqiqotning predmetini yozuvchining uslubi, voqyelikka yondashuvi, tasvir va talqindagi o'zgachaligi, mifotsentrik asar yaratishdagi mahoratini, hissiy kechinmalarda butunlay yangi rakurslardan ko'rsatilishini mifopoetik va lingvopoetik jihatdan asoslash tashkil etadi.

Tadqiqotning usullari. Tadqiqot mavzusini yoritishda qiyosiy-tipologik, germenevtik, lingvopoetik va mifopoetik usullaridan foydalanildi.

Tadqiqotning ilmiy yangiligi quyidagilardan iborat:

Muallifning hikoyalarda mifopoetikaning asosiy komponentlari hisoblangan arxetip, sujet, motiv, mifologik obraz, mifema, mifologema, mifopoetik xronotop kabilarning mifotsentrik badiiy asar kompozitsiyasini tashkil qilishi hamda intermatnlilik, mifologik kodlar va allyuzalar singari modernistik va qayta yaratish san'ati, voqelikni miflashtirish, lingvomadaniy arxetiplarni badiiy matnga kiritish kabi neomifologik xususiyatlari ochib berilgan;

mifotsentrik asarda olamning mifopoetik manzarasini shakllantirishda makon va zamon, tabiat, oq va qora rang, ruhiyat, sakral-ilohiylik, ijtimoiy-madaniy, diniy-mifologik tushunchalar hamda roviy va iblis, roviy va jamiyat, roviy va sharpa kabi struktura va mazmun hosil qiluvchi binar oppozitsiyalar aniqlangan;

Nazar Eshonqulning "Tun panjaralari", "Qora kitob" va "Taqiq mevasi" asarlariga mifopoetik yondashuv asosida yozuvchining kitob, olma mevasi, daraxt, yo'l, uy, labirint kabi mifologemalardan foydalanib, milliy-individual mifologiya yarata olganligi asoslangan;

Nazar Eshonqulning "Taqiq mevasi" asaridagi arxetipik sujetga kiruvchi ilkgunoh va abadiy tazarru motivlarini, inson makro va mikrokosmidagi ezgulik va yovuzlik o'rtasidagi kurashlarni tasvirlashda jahon xalqlari mifologiyasidagi *Prometey*, *Iblis*, *Odam Ota*, *Momo Havo* kabi obrazlaridan foydalanganligi dalillangan.

Tadqiqotning amaliy natijalari quyidagilardan iborat:

badiiy adabiyotning mifologiya bilan chambarchas bog'liqligi, miflar turli estetik tizimlarda uchrashi, mifologik sujetlarga murojaat qilish zamonaviy voqyelik va tarixni o'zgacha nigohda ko'rish imkonini berishi va shu sababli adabiyot ko'proq kosmogonik va esxatologik miflardan foydalanishi aniqlangan;

mifologizmning psixologizm, ichki monolog, "ong oqimi" adabiyoti bilan qorishib ketishi, muallif tafakkuri mifopoetik tafakkur bilan qo'shib, mohiyatan yangi mifni vujudga keltirishi asoslangan;

mifologiyadan, arxetiplar va mifologemalardan, mifema va mifonimlar, mifologik motivlar va sujetlardan, mifik qahramonlardan yaxshi xabardorlik

zamonaviy adabiy jarayonda neomifologizm va modernistik, postmodern, fusunkor realizm uslublarida yaratilgan badiiy asarlarni anglashga imkon berishi dalillangan;

Nazar Eshonqulning qissa va romanlari mazmun-mohiyatini shaxsiydan umumbashariyga ko'tara olish mahorati, arxetipik va mifologik elementlardan foydalanishda individual-mualliflik mahorati, ularning badiiy tizimdagi o'rni va asarning umumiy g'oyasini ochilishidagi rolining muhimligi asoslangan.

Tadqiqot natijalarining ishonchliligi. Tadqiqotda qo'llanilgan yondashuv va usullar, nazariy ma'lumotlarning olingan natijalar bilan mos kelishi, olib borilgan tahlillarning uslubiy jihatdan to'g'riligi, tahlil etilgan jahon ilmiy-adabiy asarlari sonining kengligi, shuningdek, tadqiqot natijalarining xalqaro hamda mahalliy tadqiqotlar bilan taqqoslanganligi, chiqarilgan xulosa hamda olingan natijalarning amaliyotga tatbiq etish imkoniyati mavjudligi va uning samarali ekanligi bilan izohlanadi.

Tadqiqotning ilmiy va amaliy ahamiyati. Tadqiqot natijalarining ilmiy ahamiyati badiiy adabiyot o'z tarixiy taraqqiyoti davomida mifga alohida qiziqish va e'tibor bilan munosabatda, mifologiya bilan uzviy aloqa, o'zaro ta'sirda bo'lib kelayotgani mavzularini, mifopoetika, mifologik tanqid va mifshunoslik maktablari tarixini o'rganilganligi bilan, Nazar Eshonqul nasrida kuzatilgan mifologik arxetiplar, mifologemalar va mifemalardan foydalanish, mifotsentrik asar yaratish mahoratining ko'rsatib berilganligi bilan, muallif neomifologiyasi xususiyatlari yozuvchining olam va odam tarixi, taqdiri, qismatiga munosabatini, kelajagiga umidini yanada yorqinroq, ta'sirliroq, teranroq anglashga ko'maklashishi dalillanganligi bilan izohlanadi.

Tadqiqot natijalarining amaliy ahamiyati badiiy asar matnidagi mifologizmlar va folklorizmlarni, neomifologik adabiyotni, mifopoetikani o'rganuvchilar, shuningdek, adabiyot nazariyasi, adabiy jarayon va adabiy tanqid, asar tahliliga mifopoetik yondashuv uslublari yuzasidan o'quv-uslubiy qo'llanma, monografiya, darslik yozishda, ma'ruza va amaliy mashg'ulot o'tishda foydalanish mumkinligi bilan belgilanadi.

Tadqiqot natijalarining joriy qilinishi. Nazar Eshonqul nasri mifopoetikasi mavzusi bo'yicha olingan ilmiy xulosa va takliflar asosida:

Muallifning hikoyalarida mifopoetikaning asosiy komponentlari hisoblangan arxetip, sujet, motiv, mifologik obraz, mifema, mifologema, mifopoetik xronotop kabilarning mifotsentrik badiiy asar kompozitsiyasini tashkil qilishi hamda intermatnlilik, mifologik kodlar va allyuzalar singari modernistik va qayta yaratish san'ati, voqelikni miflashtirish, lingvomadaniy arxetiplarni badiiy matnga kiritish kabi neomifologik xususiyatlari asosida O'zRFA QQB Qoraqalpoq gumanitar fanlar ilmiy tadqiqot instituti tomonidan 2017-2020-yillarda bajarilgan FA-F1-005-raqamli "Qoraqalpoq folklorshunosligi va adabiyotshunosligini tadqiq etish" mavzusidagi fundamental loyihasini amalga oshirishda foydalanildi (O'zR FA Qoraqalpog'iston bo'limining 2023-yil 16-noyabrdagi 16/1 son ma'lumotnomasi). Natijada, Nazar Eshonqulning "Tun panjaralari", "Qora kitob" qissalari va "Taqiq

mevasi” romani misolida yozuvchining individual mifologiyasi, mifosentrik asar yaratish mahorati asoslanishiga erishildi;

Nazar Eshonqulning “Taqiq mevasi” asaridagi arxetipik sujetga kiruvchi ilkgunoh va abadiy tazarru motivlarini, inson makro va mikrokosmidagi ezgulik va yovuzlik o’rtasidagi kurashlarni tasvirlashda jahon xalqlari mifologiyasidagi *Prometey, Iblis, Odam Ota, Momo Havo* kabi obrazlaridan foydalanganligi to’g’risidagi xulosalardan O’zbekiston Yozuvchilar uyushmasining Samarqand viloyat bo’limida o’tkaziladigan yig’ilishlarda, davra suhbatlarida foydalanilgan (O’zbekiston Yozuvchilar uyushmasi Samarqand viloyat bo’limining 2023- yil 13-dekabrda № 54-son ma’lumotnomasi). Natijada, badiiy asardagi muallif yaratayotgan mifologik olam manzarasida, mifologik xronotopni yaratishda yosh ijodkorlarning va kitobxonlarning mifopoetik hamda lingvopoetik bilim-tajribalari oshirilgan;

mifotsentrik asarda olamning mifopoetik manzarasini shakllantirishda makon va zamon, tabiat, oq va qora rang, ruhiyat, sakral-ilohiylik, ijtimoiy-madaniy, diniy-mifologik tushunchalar hamda roviy va iblis, roviy va jamiyat, roviy va sharpa kabi struktura va mazmun hosil qiluvchi binar oppozitsiyalar orqali chiqarilgan xulosalardan Samarqand davlat chet tillar institutida Yevropa Ittifoqi tomonidan Erasmus + dasturining 2016-2018-yillarga mo’ljallangan 561624-YeRR-1-2015-UK-EPPKA2-CBHE-SP-ERASMUS + CBHE IMEP: “O’zbekistonda oliy ta’lim tizimi jarayonlarini modernizatsiyalash va xalqarolashtirish” nomli innovatsion tadqiqotlar loyihasi doirasida foydalanilgan (Samarqand davlat chet tillar institutining 2024-yil 4-yanvardagi 5/02-son ma’lumotnomasi). Natijada, til, mifologiya va madaniyatda aniqlangan simvolikani o’rganish tadqiqotchi uchun inson ongiga yo’l ochishiga doir ma’lumotlarning kengayishiga erishilgan;

Nazar Eshonqulning “Tun panjaralari”, “Qora kitob” va “Taqiq mevasi” asarlariga mifopoetik yondashuv asosida yozuvchining kitob, olma mevasi, daraxt, yo’l, uy, labirint kabi mifologemalardan foydalanib, milliy-individual mifologiya yarata olganligi kabi xulosalardan “Ta’lim va taraqqiyot”, “Uchqun” singari teleko’rsatuv ssenariylarini shakllantirishda foydalanilgan (Samarqand viloyati teleradiokompaniyasi 2023-yil 21-dekabrda 01.07/409-son ma’lumotnomasi). Natijada, mifologiyadan, arxetiplar va mifologemalardan, mifema va mifonimlar, mifologik motivlar va syujetlardan, mifik qahramonlardan yaxshi xabardorlik zamonaviy adabiy jarayonda neomifologizm va modernistik, postmodern, fusunkor realizm uslublarida yaratilgan, yaratilayotgan badiiy asarlarni yanada chuqur va teran idrok qilishga, anglashga imkon berishi kabi ilmiy xulosalar ko’rsatuv mazmunini ochib berishga xizmat qilgan va yosh ijodkorlarning mifopoetika to’g’risidagi bilim-tajribalari oshirilishiga erishilgan.

Tadqiqot natijalarining aprobasiyasi. Tadqiqot natijalari 6 ta, jumladan, 2 ta xalqaro va 4ta respublika ilmiy-nazariy anjumanlarida muhokamadan o’tkazilgan.

Tadqiqot natijalarining e’lon qilinishi. Dissertatsiya mavzusi bo’yicha 15ta ilmiy maqola, O’zbekiston Respublikasi Oliy attestatsiya komissiyasi

tomonidan doktorlik dissertatsiyalari asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlarda 7 ta, 5 ta xalqaro va xorijiy jurnallarda e'lon qilingan.

Dissertatsiyaning tuzilishi va hajmi. Dissertatsiya kirish, uch bob, xulosa hamda foydalanilgan adabiyotlar ro'yxatidan tarkib topgan. Tadqiqotning umumiy hajmi 140 sahifadan iborat.

DISSERTATSIYANING ASOSIY MAZMUNI

Kirish qismida dissertatsiya mavzusining dolzarbligi va zarurati asoslangan, muammoning o'rganilganlik darajasi bayon etilgan, ishning respublika fan va texnologiyalari rivojlanishining ustuvor yo'nalishlariga mosligi ko'rsatilgan, tadqiqotning maqsadi va vazifalari, shuningdek, obyekti va predmeti aniqlangan. Tadqiqotning ilmiy yangiligi, amaliy natijasi, natijalarning ishonchliligi, ilmiy va amaliy ahamiyati ochib berilgan. Tadqiqot natijalarining amaliyotga joriy etilishi, e'lon qilinganligi, dissertatsiyaning hajmi va tuzilishi bo'yicha ma'lumotlar keltirilgan.

Dissertatsiyaning birinchi bobi **“Mifning genezisi: taraqqiyoti va transformasiyasi”** deb nomlanadi va uch faslni o'z ichiga oladi. Bobning birinchi fasli **“Mif tushunchasiga umumiy tavsiflar”** deb nomlangan. Unda madaniyatning o'ziga xos alohida hodisasi sifatida mifni o'rganish – gumanitar ilm-fanning dolzarb va istiqbolli yo'nalishi ekanligiga e'tibor qaratiladi. Kishilik jamiyatining taraqqiyotida mifologiyaning ahamiyati va roli ulkandir. Mifologiya dunyoni anglashning asosiy usuli. Insoniyat o'z mavjudligining ilk davrlaridanoq o'zini o'rab turgan olamni idrok etishga intildi: “Mif - insonning zohiri va botinida bo'lgan olamni konseptlashtirish vositalaridir. Ma'lum ma'noda mif - ibtidoiy tafakkur mahsuli”⁶. Adabiyot, estetika va poetika tarixining eng muhim kategoriyasi, insonni tasvirlash uslubi sifatida mif hozirgi adabiyotshunoslikning dolzarb muammolaridan biri hisoblanadi. Bu mifning inson turmushini badiiy aks ettirishning abadiy usuli, hayotning o'ziga xos metaforasi ekanligi bilan bog'liq.

Hozirgi gumanitar ilm-fanda “mif” terminining quyidagi asosiy ma'nolarini alohida ko'rsatib o'tish mumkin:

1) Mif olamni konseptuallashtirishning o'ziga xos shakli. Masalan, “mifologik zamon va makon”, “mif mantig'i”. Mifning konseptual jihatini quyidagi tavsiflarda ko'rishimiz mumkin: “Mif – olam taraqqiyotining ma'lum bosqichida uni idrok etishning barcha uchun umumiy va yagona shaklidir” (O.M.Freydenberg). “Mif – o'ta zarur tafakkur va hayotiy kategoriya. U haqqoniy va yuqori darajada aniq voqyelik” (A.F.Losev). “Mif... obrazlarda mujassam olam idroki” (Ya.E.Golosovker). “Miflar – umumxalq ommaviy hayotining mahsuli bo'lib, borliqni hissiy-konkret va haqiqiy deb qabul qilinuvchi jonli mavjudotlar

⁶ Мелетинский Е.М. От мифа к литературе. М.: РГГУ, 2000. С.25.

ko‘rinishidagi umumlashma tarzda aks ettiradi” (S.S.Averinsev, M.N.Epshteyn). “Mif yoki mifologizm to‘g‘risida so‘z yuritarkanmiz, biz har doim ong hodisasi sifatidagi mifni nazarda tutamiz” (Yu.M.Lotman, B.A.Uspenskiy). “Mif – ongning tarix va madaniyat bilan o‘zaro bog‘liq o‘ziga xos shakli” (V.P.Rudnev). “Mif – borliq haqidagi tajribalarning muayyan usuli” (K.Xyubner)⁷.

2) Mif xudolar va qahramonlar, olamning yaralishi haqidagi qadimiy xalq hikoyalaridir. Masalan, “Umay ena haqidagi miflar”, “Geraklning o‘n ikki qahramonligi”, “Prometey jasorati”; “Qadimgi turkiylar mifologiyasi”, “Qadimgi Yunon mifologiyasi”. Mifning hikoyatlarga oid aspektlarini quyidagi ta’riflarda ko‘ramiz: “Mif xalq ularning haqiqiylikiga shubha qilmaydigan ilohlar va ilohiy mavjudotlar to‘g‘risidagi hikoya” (V.Ya.Propp). “Mif so‘zlarda bayon etilgan ajoyib shaxsiy tarix” (A.F.Losev). “Mif bu – o‘zi yuzaga kelib, mavjud bo‘ib turgan joylarda haqiqat deb qabul qilingan hikoyat” (M.I.Steblyn-Kamenskiy). “Mif – u yoki bu an’analarda muqaddas hisoblangan voqyealar va personajlar haqidagi hikoyalar” (S.Yu.Neklyudov). “Mif – juda qadimiy rivoyatlar bo‘lib, qadimgi odamlar uchun muhim, aksar hollarda ilohiy va ijtimoiy hodisalar haqidagi ongsiz-badiiy hikoyatlardir” (A.S.Kozlov). “Mif muayyan bir yaratuvchilik to‘g‘risidagi hikoya” (M.Eliade). “Mifning mohiyat mazmunini unda bayon etilgan voqyea tashkil etadi” (K.Levi-Stross)⁸.

Yu.M.Lotman, Z.G.Mints, Ye.M.Meletinskiylar qarashlariga ko‘ra, mif bilan adabiyotning o‘zaro aloqalarini ikki aspektda olib o‘ganish mumkin: evolyutsion va tipologik. Evolyutsion aspektda qaralganda mif haqidagi tasavvurlarni tarixiy taraqqiyot jarayonida yozma adabiyot paydo bo‘lishidan oldingi ongli faoliyatning muayyan bosqichi sifatida namoyon qiladi: “Mifologik obrazlar, asosan, insonlarning tasavvurida shakllangan. Ular shuning uchun ham hayoliy uydirma sifatida qaraladi. Umuman, mifologik obrazlar yo‘qdan bor qilish tasavvurini beradi kishiga <...> Miflarning paydo bo‘lishida kishilarning hayoliy o‘ylari ustunlik qilgan. Ibtidoiy muhit, jamiyat, turmush tarzi bunday qarashlarning paydo bo‘lishi va shakllanishiga turtki bo‘lgan”⁹. Tipologik aspekt mif va adabiyot

⁷ Фрейденберг О.М. Поэтика сюжета и жанра. М.: Лабиринт, 1997. С. 17; Лосев А.Ф. Диалектика мифа / Под ред. А.А. Тахо-Годи. М.: Изд-во «Мысль», 2001. С. 37; Голосовкер Я.Э. Избранное. Логика мифа. М.; СПб: Центр гуманитарных инициатив, 2010. С. 106; Аверинцев С.С., Эпштейн М.Н. Мифы // Литературный энциклопедический словарь / Под ред. В.М. Кожевникова, П.А. Николаева. М.: Сов. энциклопедия, 1987. С. 224; Лотман Ю.М., Успенский Б.А. Миф – имя – культура // Лотман Ю.М. Избранные статьи в трех томах. Т.1. Статьи по семиотике и топологии культуры. Таллин: Александра, 1992. С. 60; Руднев В.П. Словарь культуры XX века. М.: Аграф, 1997. С. 169; Хьюбнер К. Истина мифа М.: Республика, 1996. С. 41.

⁸ Пропп В.Я. Морфология волшебной сказки. Исторические корни волшебной сказки. М.: Лабиринт, 1998. С. 123; Лосев А.Ф. Диалектика мифа / Под ред. А.А. Тахо-Годи. М.: Изд-во «Мысль», 2001. С. 212; Стеблин-Каменский М.И. Миф. Л.: Наука, 1976. С. 4. 123; Неклюдов С.Ю. Структура и функция мифа // Мифы и мифология в современной России / Под ред. К.Аймермахера и др. М.: АИРО-XX, 2003. С. 17; Козлов А.С. Миф // Современное зарубежное литературоведение. Энциклопедический справочник / Под ред. И.П. Ильина, Е.А. Цургановой. М.: Интрада-ИНИОН, 1999. С. 221.; Элиаде М. Аспекты мифа / Пер. с фр. Е. Большакова. М.: Инвест-ППП, 1996. С. 16; Леви-Стросс К. Структурная антропология. М.: Изд-во ЭКСМО-пресс, 2001. С. 218; Шарыпина Т.А. Проблемы мифологизации в зарубежной литературе XIX-XX вв. Н. Новгород: Изд-во ННГУ, 1995. С. 15; Токарев С.А., Мелетинский Е.М. Мифология // Мифы народов мира: Энциклопедия в 2 т. Т. 1 / Под ред. С. А. Токарева. М.: Сов. энциклопедия, 1980. С. 14; Жизнь мифа в античности. Материалы научной конференции «Випперовские чтения – 1985». Вып. XVIII. В 2-х Т. / По ред. И.Е. Даниловой. М.: Сов. художник, 1988. Т. 2. С. 390.

⁹ Тошева Н. Исажон Султон хикояларида фольклорнинг ўрни // Тил ва адабиёт таълими, 2019. № 5. – Б. 34.

bir vaqtning o'zida mavjud hamda o'zaro uzviy aloqada bo'lgan olamni idrok etish va tasvirlashning ikkita bir-biridan farqli usuli sifatidagi o'zaro bog'liqligini ko'zda tutadi.

Bobning ikkinchi fasli **“Mifopoetikaning asosiy aspektlari”** deb ataladi. Mifopoetika poetikaning bir qismi sifatida o'rganiladi va “poetika” termini ko'p ma'noli bo'lganidek, “mifopoetika” tushunchasi ham turlicha talqin qilinadi. Tadqiqotimizda keltirilgan fikr-mulohazalardan kelib chiqib, zamonaviy adabiyotshunoslikda “mifopoetika” terminining uch ma'nosini alohida ko'rsatishimiz mumkin: 1) Mifopoetika mifotsentrik asarning badiiy sistemasi(badiiy asardagi muallif tomonidan yangicha tushunilgan va qayta yaratilgan mifologik va arxetipik sujetlar, motivlar, obrazlar tizimlari, mifologik modellar); 2) Mifopoetika muallifning mifotsentrik asar yaratish(mif yaratish, miflashtirish) strategiyasi(o'z universalligi, keng qamrovi bilan mifga teng asar yaratishga muallif niyati, shu maqsadda muallif foydalangan badiiy usullar); 3)

Mifopoetika mifotsentrik asarni o'rganish metodi(mifopoetik yondashuv, matnning mifopoetik tahlili). Biz “mifopoetika” terminidan yuqorida ko'rsatib o'tilgan ma'nolardan birinchisida foydalanishni ma'qul topdik va unga quyidagi ta'rifni taklif qilamiz: mifopoetika – mifotsentrik asarning badiiy tizimi, ya'ni asarda muallif niyatiga muvofiq tarzda o'zgartirilgan struktura va mazmun hosil qiluvchi mifologik hamda arxetipik element(sujet, motiv, obraz va hokazo)lar tizimi. Mifopoetikaning asosiy komponentlari: arxetiplar, sujet, motiv, mifologik obraz, mifema, mifologema, mifopoetik xronotop, mif yaratuvchilik va hokazolar. Arxetiplar ommaviy ongsiz tajribalarni, miflar ommaviy ongli tajribalarni, san'at esa ijodkorning shaxsiy tajribalarini o'zida mujassam etadi. Sujet yordamida alohida epizodlar bir butunga birlashadi, personajlar tabiati va tiynati ochib beriladi, voqyealar rivojining sur'ati ta'minlanadi. Motiv – sujetning elementar birligi. Mifema – o'zida mifologik obraz va mifologik sujetni mujassam etgan mifologik nom. Mifologema tashqi olamning mifdagi obrazi (suv, uy, tog'u toshlar, tabiat singari mifologemalar). Mifopoetik xronotop – olamning mifdagi zamon va makonda yaratilgan modeli. Arxaik mifologik tafakkur uchun zamon va makonni o'ziga xos ko'rinishda tushunish xosdir. Makon diskret, bir turli emas va binar oppozitsiyalar vositasida tartiblanadi: “markaz – sarhad”, “yuqori – quyi”, “o'ng – chap” va hokazo.

Biz adabiy asar to'g'risida fikr yuritarkanmiz, “mif yaratuvchilik” terminini quyidagi ma'noda qo'llaymiz: mif yaratuvchilik – muallifning mifotsentrik asar yaratish strategiyasi va ushbu strategiya badiiy asarni mifga o'xshatish maqsadida an'anaviy miflar modellariga hamda mifologik tafakkur qoidalariga asoslanadi.

Bobning **“Mifopoetikaning asoslari: Arxetip va mifologema”** deb nomlangan uchinchi faslida badiiy asarning tahliliga mifopoetik yondashuvda bosh element hisoblanadigan abadiy ilkbrazlar – arxetiplar va tashqi olamning mifdagi timsollashishi bo'lgan mifologemalarga keng tavsif beriladi. Har qanday mif - umumahamiyatli bilim, insoniyat bilim-tajribasining o'ziga xos manbaidir. Mifga murojaat qilish voqelikni tartiblashga, voqelikni miflarda aks etgan muayyan umumiy mohiyatga muvofiqlashtirishga intilishni anglatadi.

“Arxetip” tushunchasini zamonaviy ilmga analitik psixologiya asoschisi K.G.Yung kiritadi. Arxetip yunonchadan arche - ibtido, - typos – obraz. “Arxetip” termini ostida zamonaviy filologiyadan o‘rin egallagan keng tushunchadan kelib chiqib, badiiy ijodning “ko‘chib yuruvchi, yaratuvchi” ma’lum modellari, barqaror takrorlanuvchi adabiy shakllar ko‘zda tutiladi: “...arxetiplar har qanday badiiy strukturalar asosida yotuvchi eng umumiy, fundamental va umuminsoniy mifologik motivlar, ilk sxemalar va tasavvurlar”¹⁰. Adabiy arxetiplar - bu nafaqat mif va urf-odat bilan bog‘liq “ilkobrazlar”, balki adabiyotning “abadiy obrazlari”dir. Yu.V.Domanskiy bu borada shunday fikrlarni keltiradi: “Arxetip deganda biz(albatta, K.G.Yung va Ye.M.Meletinskiylar arxetipga bergan ta’rifga tayangan holda) bashariyat taraqqiyotining eng dastlabki davrlarida inson ong-shuurida, ongostida hosil bo‘lgan (shunga ko‘ra milliy mansubligidan qat’iy nazar barcha uchun umumiy bo‘lgan), miflarda to‘g‘ri ifodalangan va hozirgi kunlargacha kishilar ongostida saqlanib kelayotgan birlamchi sujet sxemalari, obrazlar yoki motivlarni(jumladan predmetga ham oid) tushunamiz”¹¹.

Eng muhim mifologik arxetiplar yoki arxetipik mifologemalar sifatida Yung avvalo “ona”, “bola”, “sharpa(soya)”, “animus”, “donishmand chol” (“donishmand kampir”) arxetiplarini alohida ajratib ko‘rsatadi. “Ona” abadiy va boqiy ongsiz stixiyani ifodalaydi. “Bola” ommaviy ongsizlik muhitidan shaxsiy ong-shuurning uyg‘onishi ramzi. “Sharpa” shaxsning ong-shuur chegarasidan tashqarida qolgan ongsiz bo‘lagi. Erkaklar uchun “anima” va ayollar uchun “animus” o‘zga jins obrazida ifodalangan shaxsning ongsiz ibtidosi, “donishmand chol” - oliy ma’naviy sintez, keksalikda ruhning ongli va ongsiz sohalarini uyg‘unlashtiradi.

Dissertatsiyaning ikkinchi bobi **“Nazar Eshonqulning adabiy estetik qarashlari va mifologiya”** deb nomlangan bo‘lib, birinchi faslida **“Mifologik tafakkur va badiiy tafakkur mushtarakligi”** o‘rganildi.

“Badiiy tafakkur azaldan abadga qadar olam va odam mushtarakligini muhokama qiladi, insonni ilohiy uyg‘unlik rishtalari bilan bog‘lab turadi”¹². Mifologik merosga murojaat qilib, yangi mifologiyani yaratayotgan yozuvchi Nazar Eshonqul ijodi zamonaviy o‘zbek nasrida o‘ziga xos salmoqli o‘rin egallaydi. Yozuvchi uslubi, voqyelikka yondashuvi, tasvir va talqindagi o‘zgachaligi bilan zamondoshlaridan farqlanib turadi. Muallif asarlarida o‘zligini anglash yo‘lida o‘z-o‘zi bilan kurashayotgan Shaxs qiyofasi, uning anglamlari, hissiy kechinmalari butunlay yangi rakurslarda ko‘rsatilishi e’tiborga loyiqdir. N. Eshonqulning fikricha “...xalqimizning dastlabki kosmogonik qarashlari, boshqacha aytganda, mifologik tasavvurlari urf-odatlardan tortib amaliy san’at turigacha, cho‘pchak va qo‘shiqlari, eng muhimi, qadimgi mifologik sujetlar asosida paydo bo‘lgan dostonlarimizda o‘zining qiyofasi va ma’nosini hanuzgacha saqlab kelyapti”¹³. Mifologik sujetlarga murojaat qilish zamonaviy voqyelik va

¹⁰ Мифы народов мира. Т.1. 2008. С. 110-111.

¹¹ Доманский Ю.В. Смыслообразующая роль архетипических значений в литературном тексте: пособие по спецкурсу. - Тверь: Тверской гос ун-т, 1999. С. 93.

¹² Эшонкул Н. Ижод фалсафаси (“Мен”дан менгача – 2) [Матн]/Н. Эшонкул. – Тошкент: Akademnashr, 2018. 243 б.

¹³ Ўша манба. . – Б. 90.

tarixni o'zgacha nigohda ko'rish imkonini beradi. Shu sababli adabiyot ko'proq kosmogonik va esxatologik miflardan foydalanadi. Adabiy mif esa folklor qonuniyatlarini hozirgi adabiy shakllarga yaqinlashtirishga, an'anaviy mifologik konfliktni zamonaviy voqyelikka ko'chirishga, arxetipik obrazlar va motivlarga asoslangan holda universal olam modelini yaratishga va shu bilan muhim muammolarni abadiy maqomiga ko'tarishga intilib keladi. Fikrimizning dalili sifatida yozuvchining "Mendan "men" gacha", "Ijod falsafasi ("Men" dan mengacha" – 2)" kitoblari, adabiy suhbatlar, adabiy tanqidiy maqolalari, bir qator hikoyalari mifopoetika nuqtai nazaridan tahlil qilindi.

Ikkinchi bobning ikkinchi fasli **"Muallifning mifotsentrik asar yaratish mahorati"** deb atalgan. Biz N.Eshonqulning mifotsentrik asar yaratish mahoratini "Tun panjaralari" qissasi misolida isbotlashga harakat qildik. Asar matnida foydalanilgan uy, eshik, deraza, tuynuk, yerto'la kabi mifosimvollar tahlil qilindi. Yozuvchining mifologiyadan, arxaik tasavvurlardan xabardorligi uning arxetipik mifosimvollardan unumli foydalanishida yaqqol seziladi: "Bir kuni unga "Tun ertaklari" degan turkum hikoyalarimning birini o'qib bergandim. Hikoyada deyarli hyech narsa yo'q edi. U qandaydir tashlandiq uy va bir parcha osmon ko'rinib turgan deraza haqida edi. Uy eski, xaroba, ichini o't-o'lan bosgan, zax va badbo'y hid tutib ketgandi. Men ko'prikdan o'tishdan cho'chib bir joyda deysinib turgan otday tashlandiq uy va kichkina derazani qayta-qayta varaqlar sahifasiga tortib chiqaravergandim. Deraza doim ochiq turardi, undan ba'zan daryo bo'yida joylashgan bog' va qushlar ko'rinib qolardi"¹⁴. Mana shu birgina matn parchasida biz yettita mifosimvolni ko'rib turibmiz: uy, deraza, osmon, ko'pri, daryo, bog' va qushlar. Nazar Eshonqul nasrida yetakchi mifopoetik simvollardan biri uy obrazi bo'lib, ushbu obraz yozuvchining deyarli hamma asarlarida o'ziga xos talqin qilinadi va takrorlanaverib, chuqur ramziy ma'no kasb etadi.

Mif yaratuvchilik sun'iy rag'batlantirilib, mafkuraviy yoki estetik vazifaga aylantirildi: hozirgi zamon jahon nasrida mif va mifologizmlardan foydalanish an'anasida quyidagi tamoyillar yetakchilik qilishi kuzatiladi: 1) yozuvchining o'ziga xos mifologemalar tizimini yaratishi; 2) qahramon ruhiyatining badiiy tahlili murakkab mifo-sinkretik tafakkur tarzi asosiga qurilishi; 3) xalq og'zaki badiiy ijodida saqlanib qolgan mifologik tasavvurlar asosida xalqning qadimgi mifik sujetlar tizimini tiklashga intilish; 4) muayyan mifologik obrazlar va motivlarni badiiy asar sujet-kompozision qurilmasiga olib kirish orqali realistik tasvir ko'lamini kengaytirish. Mifotsentrik asar yaralishi jarayonida muallif tafakkuri va mifopoetik tafakkur o'ziga xos sintezga kirishib, dastlabkisidan farqlanuvchi mifologik hodisani shakllantiradi.

"Neomifologik adabiyot. Yangi mif" deb atalgan uchinchi faslda badiiy adabiyotning zamonaviy dunyoda yana mifga murojaat qilishi masalasiga e'tibor qaratiladi. Yangi miflar qadim qavmlar ongi qa'ridan emas, balki personajning yolg'izlanishi va o'z botiniga murojaat etishi hollarida vujudga keladi: "inson, baribir, yolg'iz, chunki u yolg'izlikka mahkum etilgan: u o'zining haqiqiy

¹⁴ Эшонкул Н. Сайланма II [Матн]: роман ва қиссалар / Назар Эшонкул. – Тошкент: "Akademnashr", 2022. – Б. 497.

manzilidan quvg'in qilingan, jismini yasagan ustadan ayro tushgan. Bu ilohiy yolg'izlik, tabiatning, olamning, ranglar va bo'yoqlarning, go'zallik va do'stlikning, mehr va shafqatning aslini qo'msash yolg'izligi edi”¹⁵. Mifologizmning psixologizm, ichki monolog, “ong oqimi” adabiyoti bilan qorishib ketishi shundan. “XX asrda adabiyot yana mifologik ramzlarga qaytdi, adabiyot mifologik tus oldi, mifopoetikani talqin qilishning yangi bosqichi boshlandi”¹⁶. Yozuvchi tomonidan asarda foydalanilgan mif yoki mifning har qanday elementi yangi qirralar va yangicha ma'nolar kasb etadi. N.Eshonqulning “Xayol tuzog'i” hikoyasini mifopoetik tahlili yuqorida keltirilgan mulohazalarni to'la isbotlaydi. “Xayol tuzog'i” hikoyasining sujeti roviy-qahramonning Voqif ismli tanishi sirli ravishda daraksiz yo'qolgani va uni izlab topishga urinishlari jarayonida Voqifning kundaligini o'qib chiqishidan iborat. Hikoyada muallif tafakkuri mifopoetik tafakkur bilan qo'shib, mohiyatan yangi mifni vujudga keltiradi: “Miflar – insonni kashf qilishning, inson ruhiga, ummoniga kirishning bir vositasi. Har qanday mifda xalq o'tmishi, dunyoqarashi, shaxs “men”i yashiringan. “Men”i yo'q odam, garchi ulkan ijodkor bo'lsa ham, shaxsga aylanolmaydi”¹⁷. Nazar Eshonqul mazkur hikoyasida qo'rquv motivining badiiy talqinida “uy(sirli bino)” mifologemasidan, Noma'lumlik, Yo'qlik, O'lim kabi tushunchalarning jonlantirilgan mifologik obrazlaridan mahorat bilan foydalanib, bugungi kun mifini yaratadi. XX- XXI asrlarda mifologik sujetlar va obrazlarni qayta anglash, qayta ifodalash shunday katta adabiy ko'lam kasb etdiki, bu davrni “mifning qayta tug'ilishi” yoki neomifologizm davri desak to'g'ri bo'ladi.

Dissertatsiyaning uchinchi bobi “**Nazar Eshonqul nasrining mifopoetik tahlili**” deb nomlangan bo'lib, bobning birinchi fasli “**N.Eshonqulning “Taqiq mevasi” romanidagi mifologizmlar tahlili**”da badiiy asarda mifologizm namoyoni va muallifning undan foydalanish mahorati ochib berildi. Mif sujet, obraz, motiv, allyuziya, tagmatn sathlarida o'zini namoyon qiladi. Mif asarda mafkuraviy, kompozitsion, poetik, strukturlovchi vazifalarni bajarishi mumkin. Badiiy mifologizm strukturasini ikki turga ajratamiz:

1. Eksplitsit struktura. Bunda obrazlar mazmun-mohiyati asar rivoji davomida ochilib boradi.
2. Implitsit struktura. Bu holatda esa asarni o'zi emas, balki diniy-mifologik an'analar yordamida tushunish mumkin bo'lgan belgi-xususiyatlar anglashiladi. Matnni to'g'ri tushunish va talqin qilish diniy-mifologik bilimlarga bog'liq bo'ladi. Badiiy asar strukturasida mana shu ikki sath “mifopoetik tagmatn”ni hosil qiladi.

Postmodernizm adabiyoti mifga muallifning o'quvchi bilan intellektual o'yin doirasidagi ma'lum fikr-niyatiga urg'u beradigan uslub sifatida mifologik motivlar va obrazlardan foydalanuvchi matn deb qaradi. Mifologizmlarga to'yingan ana shunday matn sifatida biz tadqiq va tahlil uchun Nazar Eshonqulning “Taqiq mevasi” romanini tanladik. Adabiy-estetik qarashlarida badiiy adabiyotda mifologiyaning, badiiy matndagi mifologizmlarning o'rni va ahamiyati

¹⁵ Эшонкул Н. Ижод фалсафаси (“Мен”дан менгача – 2) [Матн]/Н. Эшонкул. – Тошкент: Akademnashr, 2018. 253 б.

¹⁶ Ўша манба. 45 б.

¹⁷ Эшонкул Н. Мендан менгача. Тошкент. Akademnashr. 2014. 113 б.

masalalariga alohida munosabat bildiradigan yozuvchining o'zi ham o'z ijodida G'arbu Sharq adabiyotiga xos mifologizmlardan ko'p foydalanadi: "Adib har bir asarida jahon adabiyoti usul va shakllaridan unumli foydalanadi, milliy adabiyotga bu usullarni dadillik bilan olib kiradi"¹⁸. Asar nomining bosh mifologizm ekanligini alohida ta'kidlash lozim. Taqiq mevasi - Zapretniy plod - the Forbidden fruit. Taqiq mevasi mifologik iborasi ezgulik va yovuzlikni bilish daraxti haqidagi shumer miflariga borib taqaluvchi injiliy matndan kelib chiqqan bo'lib, ushbu daraxtdan meva uzib yeyish xudo tomonidan ilk insonlar Odam bilan Havoga taqiqlagandi. Mazkur ibora ildizlari olamni anglashning eng qadimgi mifologik shakllari - animistik(jonsizni jonlantirish) va fetishistik(jonsiz narsa-buyumlarning ilohiy, magik xususiyatlari borligiga ishonish) qarashlarga borib taqaladi. Mifopoetik tasavvurda taqiq mevasi moddiy va ma'naviy ne'matlar, boyliklarni anglashning vositalaridan biridir. Ushbu frazeologik ibora tabu-taqiq vazifasini bajarib, insonning o'z va o'zgalar uchun zarar ehtimoli bo'lgan ish-harakatdan, yomonliklardan, xatoliklar, buzuvchiliklardan tiyilish zarurligini bildiradi. The Forbidden fruit - bibleizm bo'lib, ushbu mifologik frazeologizm tarkibidagi fruit - ahloqiy me'yorlar tomonidan tanqid va taqiq qilinadigan ish-harakat, predmet, g'oyani anglatadi. Bibleizm - injiliy kelib chiqishga ega frazeologik birliklar. Tahlil qilinayotgan asar mazmunidan kelib chiqadigan bo'lsak, Taqiq mevasi roviy-qahramonga Yovuzlikni tanlamaslik, Iblis yo'rig'idan yurmaslik, gunohga yo'l qo'ymaslikni anglatishini tushunamiz. Shu bilan birga insonga tanlash imkoniyati ham berilgani, u o'z ko'nglidagi "ayro yo'llar"ning qay biridan borishini o'zi hal qilishiga ham ishora qilinadi.

"Taqiq mevasi" romanining (muallifning o'zi bu asarini "ikki novelladan iborat roman" sifatida tavsiflaydi) "Havo" deb nomlangan birinchi novellasida biz jahon adabiyotidagi eng keng talqin qilingan mifologizm – roviy tasavvuridagi daraxtni ko'ramiz, keyinchalik bu daraxtning aynan olma ekanligiga ham ko'p ishoralar uchraydi: "...yana qayta farishtalarning ham so'lagini oqizadigan darajada mevalari g'arq pishgan daraxt yonida turgan ayolni, unga meva uzib berayotgan qop-qora sharpani qayta-qayta tasavvur qilar, bu manzaraning suratini o'zimcha chizardim"¹⁹, "...o'sha taqiq olmasi tagiga Havoni olib borgim kelmaydi."²⁰ "Buyuk gunoh sodir bo'lish arafasida Odam Ota bilan Momo Havoning qarshisida turgan, gunoh sargashtaligini boshlab bergan tabu olmasi..."²¹, "...jannatdagi o'sha olma daraxti..."²², "Momomning aytishicha, ayolni avrash uchun Iblis hamisha olma daraxtidan foydalanarkan. U o'z ma'shuqasini olma daraxti oldiga olib kelib, muhabbat izhor qilarkan"²³ va yana boshqa ko'plab misollar keltirish mumkin. Mifologiyadan olingan nom badiiy nutqda antik miflar personajiga xos ma'lum jismoniy va ahloqiy xususiyatlarni yoki ish-harakatni umumlashma tarzda ramziy

¹⁸ Отажонов М. Миф – бадий тафаккур асоси сифатида // Ўзбек тили ва адабиёти, 2022. № 2. – Б. 40.

¹⁹ Эшонкул Н. Сайланма II [Матн]: роман ва қиссалар / Назар Эшонкул. – Тошкент: "Akademnashr", 2022. 6. 279.

²⁰ Ўша жойда.

²¹ Эшонкул Н. Сайланма II [Матн]: роман ва қиссалар / Назар Эшонкул. – Тошкент: "Akademnashr", 2022. 6. 301.

²² Ўша манба. – Б. 312.

²³ Ўша манба. – Б. 344.

ifodalash uchun qo'llaniladi. Mazkur roman matnida biz qator mifologik nomlarni ko'rishimiz mumkin: Odam Ota, Momo Havo, Adam, Yeva, Iblis, Rahmon, Shayton, Ma'bud, Prometey va hokazo.

Uchinchi bobning ikkinchi fasli **“Olamning mifopoetik manzarasini yaratishda binar oppozitsiyalarning roli”** deb nomlangan. Unda mifotsentrik asar matnida mifologik xronotop yaratishning asosiy usuli bo'lgan binar oppozitsiyalar xususida so'z yuritiladi. Binar oppozitsiya (lot. binarius – ikkitalik, ikkilangan, ikki qismdan iborat) semiotik tizimlardagi munosabatlarning o'ziga xos turi bo'lib, uning doirasidagi belgi faqatgina unga nisbatan oppozitsiyada turgan belgi orqali ma'no-mazmun kasb etadi. Misol uchun, “yuksak” so'zi “tuban” fonida yanada yuksaladi; “muhabbat” esa “nafrat”ning qarshisida kuchga to'ladi. “Har qanday mif asosida ma'lum oppozitsiyalar yotadi, har qanday mif binar oppozitsiyalardan boshlanadi, misol uchun: hayot-o'lim, samo-yer, kun-tun, o'ng-so'l, er-xotin, ilohiy-dunyoviy, xom-pishgan, oq-qora va boshqalar”²⁴.

Nazar Eshonqul “Taqiq mevasi” romanining badiiy matnini yaratishda binar oppozitsiyalardan yo'qdan borgan, quyidan yuqoriga, o'ngdan chapga, oldindan orqaga, uzoqdan yaqin, zohirdan botin, ilohiylikdan dunyoviylikka, muhabbatdan nafratga, o'limdan hayotga, qorong'ilikdan yorug'likka, tundan kunga, ma'naviy yuksaklikdan axloqsiz tubanlikka, yaratishdan vayron etishga, ibtidodan intihoga tomon tinimsiz chayqalayotgan mifologik “mayatnik” misoli foydalanadi. Muallif yaratgan neomifologik “...hikoya qahramonining ko'ngli xuddi yovuz va ezgu kuchlar kurashayotgan qadimgi miflarning zamonaviy sahnasiday...”²⁵.

Kurash mifologik, sakral-ilohiy hamda dunyoviy zamon va makonda – mifopoetik xronotopda kechadi. “Taqiq mevasi” romanining mifopoetik xronotopini hosil qiluvchi binar oppozitsiyalar: zamonga oid binar oppozitsiyalar(tun va kun, o'tmish va kelajak, ibtido va intih); makonga oid binar oppozitsiyalar(zamin va osmon, uzoq va yaqin, keng va tor, kichik va katta); fasllarga oid binar oppozitsiyalar(kuz va bahor, xazonrezgi va kurtaklash, gullash va sarg'ayish); ruhiy holatga oid binar oppozitsiyalar(yuksalish va tubanlashish, muhabbat va nafrat, jabr va shafqat, mehr va g'azab, o'lim va hayot; kibr, takabburlik, qo'rslik va holi zabunlik, xo'rlik, zulm, mahkumlik); oksyumoron binar oppozitsiyalar(sukut va baqir, tirik murda); sakral(ilohiy)likka va dunyoviy(oddiy)likka oid binar oppozitsiyalar(jon berish va olish, gunoh va savob, jism va ruh); ijtimoiy-madaniy kategoriyalarga oid va ish-harakat bilan bog'liq binar oppozitsiyalar(joriya yoki malika, yengiltak yoki rohiba, qirol yoki gado) va shuningdek hayot va o'lim konseptlari bilan bog'liq binar oppozitsiyalar, sabab-oqibatli binar oppozitsiyalar, diniy-mifologik binar oppozitsiyalar. Bundan tashqari asar matnidagi ranglarga oid ramziy-mifologik oq va qora kabi binar oppozitsiyalar ham tahlil qilindi. Yozuvchi Nazar Eshonqul “Taqiq mevasi” asarining markaziga qo'ygan arxetipik sujet va motivlar, arxetipik ziddiyatlar – ilkgunoh va abadiy

²⁴ Найдыш В.М. Философия мифологии. XIX – XXI в. – М.: Альфа – М, 2004. – Б. 456.

²⁵ Эшонкул Н. Ижод фалсафаси (“Мен”дан менгача-2) [Матн] / Н.Эшонкул. – Тошкент: Akademnashr, 2018. – Б.67.

tazarru, makro va mikrokosmdagi Ezgulik va Yovuzlik o'rtasidagi kurashni, undagi insonning o'zni va tanlovini tasvirlashda, qahramon roviyni o'rab turgan botiniy olamni, uning zohiriy dunyosini yaratishda binar oppozitsiyalardan mahorat bilan foydalangan.

Uchinchi bobning uchinchi fasli **“Nazar Eshonqul asarlarida arxetipik trikster va sharpa obrazlarining mifopoetik tahlili”** deb atalgan. Jahon xalqlaridan aksariyatining mifologiyasi va folklori arxetip obrazlar – umumbashariy ilkobrazlarga boy, ammo ulardan eng esda qoladigani va madaniy qahramon bilan bir qatorda turadigani Trikster obrazi hisoblanadi. Trikster hodisasining asosiy tadqiqotchilaridan biri D.A.Gavrilovning fikricha, “trikster” tushunchasi inglizcha “trik” – hiyla, nayrang ma'nosini anglatuvchi o'zakdan kelib chiqqan, so'zma-so'z tarjimada “aldoqchi, hiylagar, uddaburon” kimsani bildiradi. Triksterning adabiy personaj sifatida rivojlanishining bosqichlarini quyidagicha tavsiflash mumkin: yo'naltiruvchi trikster, ishtirokchi trikster, yetakchi trikster.

Nazar Eshonqul nasrida biz bir necha turdagi Trikster personajlarni ko'rishimiz mumkin: “Sharpa” hikoyasi va boshqa bir necha asarlaridagi arxetipik Sharpa, “O'lik Mavsum” hikoyasidagi O'qituvchi, “Farishta” hikoyasidagi Bolabuvva Sancho, “Tun panjaralari” qissasidagi shayton, “Qora kitob” qissasidagi cho'qqisoqol, “Taqiq mevasi” romanidagi Ma'bud yoki Ustoz va hokazo. Tadqiqotimizning ushbu bo'limida N. Eshonqul yaratgan trikster obrazlar Gyotening Mefistofeli, M. Tvenning Shaytoni, M. Bulgakovning Volandi kabilar bilan qiyosiy o'rganildi.

Eng qadimgi arxetipik obraz – Sharpaning jahon adabiyoti namunalarida va N.Eshonqul asarlaridagi o'ziga xos talqini yoritib berildi. Jahon adabiyoti tarixida eng ko'p murojaat qilingan arxetip-ilkobraz Sharpa(soya) – inson tabiatining biz o'zimizda bo'lishini xohlamagan, ongimizdan chiqarib tashlagan shaxsiyatga doir barcha istaklar, xususiyatlardan kelib chiqib hosil bo'lgan nomaqbul qismidir. Sharpa arxetipik personaj sifatida Nazar Eshonqulning shu nomli hikoyasida, “Qatl”, “Zulmat saltanatiga sayohat”, “Avtoportret” va boshqa bir qator hikoyalarida, “Taqiq mevasi” romanida ham tasvirlanadi. Biz N.Eshonqulning “Sharpa” hikoyasidagi Sharpa obrazini X. K.Andersenning “Sharpa”, Oskar Uayldning “Baliqchi va uning ruhi”, E.A.Poning “Sharpa”, G.F. Lavkraftning “G'ordagi mahluq”, Nil Geyman “Amerika xudolari” asarlarida tasvirlangan Sharpa personajlari bilan qiyosiy tahlil qildik. Har birimiz ruhiyatimizning soya tomonida shunday ehtirosli hissiyotlar yashirinki, aql ilgari suradigan dalillarning ularga kuchi yetmaydi. Shu o'rinda zohiriy dunyodagi achchiq hayotiy tajribalar juda asqotishi mumkin. Aytish mumkinki, Sharpangizning shijoatli mayllarini tizginlash uchun kuchli hissiy zarba olishingiz kerak bo'ladi. Ba'zida Sharpani yengish, to'xtatish uchun botiningizdagi boshqa bir mohiyatni – O'zlik deb nomlanmish Buyuk qahramonni uyg'otishingizga to'g'ri keladi.

XULOSA

1. Kishilik jamiyatining taraqqiyotida mifologiyaning ahamiyati va roli ulkandir. Mifologiya dunyoni anglashning asosiy usuli. Mif san'atning va madaniyatga doir boshqa hodisalarning sinkretik manbai hisoblanadi. Mifning adabiyotdagi transformasiyasi mifologizasiya(remifologizasiya va neomifologizasiya) hamda demifologizasiya jarayonlarida kechadi.
2. Mifga asoslangan badiiy asar mifotsentrik asar deyiladi. Mifotsentrik asarning badiiy tizimi sifatida mifopoetikaning tadqiqi obrazlar tizimi, sujet, motivlar, olam mifopoetik modelining arxetipik va mifologik asoslari tahlilini ko'zda tutadi. Mifotsentrik asar yaratishning muallif strategiyasi sifatida mif yaratuvchilikning tadqiqoti miflashtirish usullarini aniqlashni taqozo qiladi.
3. Biz "mifopoetika" terminiga quyidagi ta'rifni taklif qilamiz: mifopoetika – mifotsentrik asarning badiiy tizimi, ya'ni asarda muallif niyatiga muvofiq tarzda o'zgartirilgan struktura va mazmun hosil qiluvchi mifologik hamda arxetipik element(sujet, motiv, obraz va hokazo)lar tizimi. Mifopoetikaning asosiy komponentlari: arxetiplar, sujet, motiv, mifologik obraz, mifema, mifologema, mifopoetik xronotop, mif yaratuvchilik va hokazolar.
4. Mifopoetik tahlil metodi matn tizimidagi mifologik unsurlarni aniqlashga, mifologik unsurlarning asar to'qimasidagi transformasiyasini o'rganishga, mifologik unsurlarning asar shakli va mazmunida bajaradigan vazifalarini tavsiflashga qaratilgan.
5. Mifologik merosga murojaat qilib, yangi mifologiyani yaratayotgan yozuvchi Nazar Eshonqul ijodi zamonaviy o'zbek nasrida o'ziga xos salmoqli o'rin egallaydi. Yozuvchi uslubi, voqyelikka yondashuvi, tasvir va talqindagi o'zgachaligi bilan zamondoshlaridan farqlanib turadi. Muallif asarlarida o'zligini anglash yo'lida o'z-o'zi bilan kurashayotgan Shaxs qiyofasi, uning anglamlari, hissiy kechinmalari butunlay yangi rakurslarda ko'rsatilishi e'tiborga loyiqdir. Nazar Eshonqul nasrida kuzatilgan muallif neomifologiyasi xususiyatlari yozuvchining olam va odam tarixi, taqdiri, qismatiga munosabatini, kelajagiga umidini yanada yorqinroq, ta'sirliroq, teranroq anglashga ko'maklashadi.
6. Nazar Eshonqul nasrida yetakchi mifopoetik simvollardan biri uy obrazi bo'lib, ushbu obraz yozuvchining deyarli hamma asarlarida o'ziga xos talqin qilinadi va takrorlanaverib, chuqur ramziy ma'no kasb etadi. Arxetipik mifosimvol bo'lgan Uy – jahon madaniyatining eng muhim arxetiplaridan biri bo'lib, u koinotning kichraytirilgan modeli, inson borlig'ining markazi, insonning "mikroolami", tartib, barqarorlik, xavfsizlik, avlodning va an'analarning davom etishi timsolidir.
7. Yangi miflar qadim qavmlar ongi qa'ridan emas, balki personajning yolg'izlanishi va o'z botiniga murojaat etishi hollarida vujudga keladi. Yozuvchi tomonidan asarda foydalanilgan mif yoki mifning har qanday elementi yangi qirralar va yangicha ma'nolar kasb etadi. Muallif

tafakkuri mifopoetik tafakkur bilan qo‘shilib, mohiyatan yangi mifni vujudga keltiradi.

8. Nazar Eshonqul “Taqiq mevasi” romanining badiiy matnini yaratishda binar oppozitsiyalardan yo‘qdan borgan, yuqoridan pastga, o‘ngdan chapga, oldindan orqaga, uzoqdan yaqin, zohirdan botin, ilohiylikdan dunyoviylikka, muhabbatdan nafratga, o‘limdan hayotga, qorong‘ilikdan yorug‘likka, tundan kunga, ma’naviy yuksaklikdan axloqsiz tubanlikka, yaratishdan vayron etishga, ibtidodan intihoga tomon tinimsiz chayqalayotgan mifologik “mayatnik” misoli foydalanadi. Yozuvchi Nazar Eshonqul “Taqiq mevasi” asarining markaziga qo‘ygan arxetipik sujet va motivlar, arxetipik ziddiyatlar – ilkgunoh va abadiy tazarru, makro va mikrokosmdagi Ezgulik va Yovuzlik o‘rtasidagi kurashni, undagi insonning o‘rni va tanlovini tasvirlashda, qahramon roviyni o‘rab turgan botiniy olamni, uning zohiriy dunyosini yaratishda binar oppozitsiyalardan mahorat bilan foydalangan.
9. Trixster personajlar jamiyat va shaxs hayotidagi, shaxs ongidagi kamchiliklarni bo‘rttirib ko‘rsatish, kinoyali tanqid qilish orqali fosh etish, odamning hayvoniy xususiyatlari aql zakovat nazoratiga olinmasa, oqibati qanchalik ayanchli bo‘lishini namoyish qilish vazifalarini bajaradi.
10. Mefistofelona obraz Nazar Eshonqul nasrida asardan asarga o‘tib, bosh qahramonlarning botiniy istak mayllarini kuchaytirgani holda ularni ulkan sinovlardan o‘tkazish uchun xizmat qiladi.
11. Sharpaning insonga muxolif bo‘lishi muqarrarlik emas. Ko‘rib chikkanimizdek, insonga ma’naviy rivoji uchun o‘z soya-sharpasini shunchaki idrok etishi, balki uni qabul qilib nazoratda tutishi, “Soya”da mavjud istak mayllari bilan kurashib, o‘z kamoloti ustida tinimsiz ishlashi zarur ekan.
12. Tavsiya sifatida aytish zarurki, mifologiyadan, arxetiplar va mifologemalardan, mifema va mifonimlar, mifologik motivlar va sujetlardan, mifik qahramonlardan yaxshi xabardorlik zamonaviy adabiy jarayonda neomifologizm va modernistik, postmodern, fusunkor realizm uslublarida yaratilgan, yaratilayotgan badiiy asarlarni teranroq idrok qilishga imkon beradi.

E'LON QILINGAN ISHLAR RO'YXATI

1. Rahmatullaev N. The Role of Binary Oppositions in the Creation of the Mythopoetic View of the World. American journal of social and humanitarian research. ISSN 2690-9626 (online), Published by "Global Research Network LLC" under Volume: 4 Issue: 11 in Nov-2023, - P: 20-24. (Impact Factor 7.455).
2. Раҳматуллаев Н.Н. Назар Эшонкулнинг адабий-танқидий қарашлари ва мифология. Innovation: the journal of social sciences and researches, International scientific journal. (ISSN –2181-3868) Volume: 1 Issue: 2 in Nov-2022, – P: 106-115.
3. Раҳматуллаев Н.Н. Мифопоэтиканинг айрим аспектлари. Innovation: the journal of social sciences and researches, International scientific journal. (ISSN –2181-3868) Volume: 1 Issue: 2 in Nov-2022, – P: 48-55.

4. Раҳматуллаев Н.Н. Мифопоэтик мероснинг миллий маданият контекстида тутган ўрни ва аҳамияти. // Хорижий филология: тил, адабиёт, таълим. – Самарқанд, 2016. – №2. – Б.81-85.
5. Rahmatullaev N. Mifopoetik lisoniy xotiraga doir ayrim mulohazalar. //Til va adabiyot.uz, ilmiy-metodik elektron jurnal. – Toshkent, 2023. – №8. – B.30-31.
6. Rahmatullaev N. Nazar Eshonqul asarlarida arxetipik trikster obrazining mifopoetik tahlili. // O`zMU XABARLARI, – Toshkent, 2023. – №8. – B.288-291.
7. Раҳматуллаев Н.Н Назар Эшонқул насрида шарпа архетипининг талқини. // Сўз санъати халқаро журналі. ISSN 2181-9297. – Тошкент, 2023. – 6-жилд, № 6. – Б. 93-98.
8. Rahmatullaev N.N. Nazar Eshonqulning "Taqiq mevasi" romanidagi Gʻarb mifologizmlari tahlili. "Sharqu Gʻarb renesans adabiyoti: Navoiy va Shekspir" Xalqaro ilmiy-nazariy anjuman materiallari. – Toshkent, 2022 yil. – B. 434-441.
9. Раҳматуллаев Назар Эшонқул неомифологияси. “Темурийлар даврида яратилган “Хамса”ларнинг компаративистик тадқиқи ва уларнинг Шарқ адабиёти тараққиётидаги ўрни” Халқаро илмий-назарий анжуман материаллари. – Самарқанд, 2020. – Б. 251-255.
10. Раҳматуллаев Н.Н. Олам миллий-маданий манзарасининг муҳим элементи// “Тил. Маданият. Таржима ва мулоқот тизими” республика илмий-амалий анжумани материаллари, Самарқанд давлат чет тиллар институти. 2016. – С. 84-86.
11. Раҳматуллаев Н.Н. Хуршид Даврон – таржимон//“Ўзбекистонда илмий-амалий тадқиқотлар” мавзусидаги Республика 15-қўп тармоқли илмий-масофавий онлайн конференция материаллари. 2020. – Б. 131-134.

II бўлим

1. Раҳматуллаев Н.Н. Мифоцентрик асар таҳлили. // Ученый XXI века международный научный журнал. ISSN 2410-3586.– №3 (94), 2023. – С. 60-65.
2. Мусурманов Э.Р., Раҳматуллаев Н.Н. Ўзбек-хитой-корейс мифологиясида маҳлуқа-аёллар образларининг қиёсий таҳлили// “Ўзбекистонда илмий-амалий тадқиқотлар” мавзусидаги Республика 15-қўп тармоқли илмий-масофавий онлайн конференция материаллари. 2020. – Б. 227-231.
3. Раҳматуллаев Н.Н. Ўзбек ва корейс мифологик оронимлари//“Ўзбекистонда илмий-амалий тадқиқотлар” мавзусидаги Республика 16-қўп тармоқли илмий-масофавий онлайн конференция материаллари. 2020. – Б. 328-330.

4. Раҳматуллаев Н.Н. Мифопозитик олам манзарасида «уй» мифосимволининг талқини (Н.Эшонқул асарлари мисолида). // Buyuk ipak yo`li xabarchisi. – Samarqand, 2023. – №2. – В. 42-48.